

Leder - Historiske kort

Henning Sten Hansen, ansvarshavende redaktør

Historiske kort

Hidtidige numre af Perspektiv har set fremad og fokuseret på nye avancerede teknologier med blandt andet 3D / 4D GIS samt infrastrukturer for geografisk information. Det er imidlertid vigtigt, at vi ikke helt glemmer den omfangsrige geografiske information, der ligger gemt i de historiske kort. Parallelt med teknologifiseringen fik historiske kort en for-tjent genopdagelse i slutningen af 1990'erne med de store nationale landskabsprojekter "Foranderlige Landskaber" og "Agrar 2000", og som en foreløbig kulmination på den for-øgede interesse blev der den 25. og 26. august 2003 på Det Kongelige Bibliotek afholdt et meget velbesøgt seminar med titlen "Anvendelser af historiske kort i landskabsstudier".

Redaktionen har derfor fundet det naturligt at lade historiske kort være temaet for dette nummer af Perspektiv, og foredragsholderne blev allerede før seminaret på Det Kgl. Bibliotek stillet i udsigt, at udvalgte artikler ville blive bragt i Geoforum Perspektiv. Seminaret blev arrangeret af HisKIS-netværket i et forsøg på at udbrede kendskabet til historiske kort, som kilder til landskabsstudier, og for at vejlede den generelle interesse for den historiske kortlægning. HisKIS (Historisk Kartografisk InformationsSystem) initiativet blev startet som et mindre diskussionsforum for geografer, historikere og arkæologer, der var med i de store

landskabsforskningsprojekter, som nævnt ovenfor. Siden hen har HisKIS-samarbejdet udviklet sig yderligere, og et formelt netværk blev etableret på et stormøde på Syddansk Universitet den 18. november 2003. Styregruppen for HisKIS har en bred forankring ikke kun i forsknings- og universitetsverdenen, men også i forvaltningsmiljøet (især amterne). Et af HisKIS-netværkets formål er at samle, koordinere, kvalitets-sikre og tilgængeliggøre den spredte ikke-kommercielle datafangst af digitale historiske kort eller korttemaer, samt også selv at digitalisere kortmaterialer, dersom midlerne er tilstede. HisKIS er nærmere beskrevet i den sidste artikel i nærværende nummer af Perspektiv.

Arbejdet med historiske kort er langt fra nyt, men den moderne informationsteknologi har givet nye muligheder for at fange, bearbejde og analysere kortdata. Behandlingen af historiske kort i et GIS afføder en række nye spørgsmål vedrørende scanning, opretning, projektion, nøjagtighed, signaturtolkning og meget andet, som der er et stort behov for at få diskuteret i et tværfagligt forum, og HisKIS vil være et vigtigt redskab i dette arbejde.

Det danske historiske kortmateriale er rigt, navnlig fra 1760'erne med Videnskabernes Selskabs kort og frem til i dag. Kort- og Matrikelstyrelsen har i

de seneste ca. 6 år gjort en stor indsats for at scanne og koordinatsætte såvel målebordsbladene som centimeterkortene og dermed gøre det lettere at anvende digitale historiske kort parallelt med nutidens kort i et geografisk informationssystem. Nævnte kortværker, som anvendes i stort omfang i såvel forskning og administration, som af borgere, lokalhistorisk interesserede og friluftsfolket, er - ganske vist i lille format - tilgængelige på Kort & Matrikelstyrelsens hjemmeside. COWI har indenfor det seneste års tid åbent diskuteret muligheden for at etablere et landsdækkende digitalt ortofoto på grundlag af flyvefotos fra 1954. En prototype på dette produkt blev fremvist på stormødet på Syddansk Universitet i november 2003, og mange tilhørere bemærkede umiddelbart det store potentiale, som produktet indeholder for en bred vifte af fagfolk. Der er dog tale om et overordentligt kostbart produkt, hvor finansieringen kun kan tilvejebringes qua en samfinansiering imellem kommuner, amter og stat.

Selvom arbejdet med historiske kort traditionelt er baseret på trykte kort eller scannede digitale versioner af disse kort, har vi i Danmark anvendt digitale kort i næsten 25 år uden at nogen tilsyneladende har gjort sig tanker om, hvorledes disse digitale kortdata bevares for eftertiden. Det samme gælder forskellige registre med sted-

fæstet information – eksempelvis BBR. Man kan frygte at værdifulde datasamlinger går tabt, fordi ingen organisation er ansvarlig for at indsamle og opbevare digitale kortdata for eftertiden, og selv om data forefindes på bånd eller cd-rom, vil de ofte være gemt i specielle formater, som næppe vil kunne læses om 25 år. Vi kan således havne i den paradoksale situation, at selvom vi kortlægger med en hidtil uset hyppighed og akkuratess, vil vores geografiske information om den umiddelbare fortid ikke være bedre end vores viden om situationen for 100 år siden! Man kan kun håbe, at der snart vil blive taget hånd om denne opgave, og med egentlige spatio-temporale databaser, vil interessen for dette emne alt andet lige blive styrket.

Nærværende nummer af Perspektiv er struktureret som seminaret, idet de tre første artikler er generelle introduktioner til de mest anvendte historiske kortværker herhjemme. Derefter følger fem artikler, som på forskellig vis anvender disse kortværker til analyse af landskabsrelaterede problemstillinger fra 1688 og frem til i dag. Peter Korsgård introducerer Videnskabernes Selskabs kort og gør bl.a. opmærksom på, at kortværket regionalt er meget uensartet, og at de forskellige arealklasser ikke vises med lige stor troværdighed. Per Grau Møller giver en kort gennemgang af Udskiftningskortenes og Original 1 kortenes ophav og understreger deres enorme kildeværdi i lokale landskabsstudier, hvis man vel at mærke

forstår at tolke kortenes lag. Endelig introducerer Peter Michaelsen målebordsbladene og 4 cm kortene. Han nuancerer den almene opfattelse, at topograferne på feltrekognoscering foretog en ensartet tolkning af instruksene i forhold til hvilke landskabselementer, der blev udeladt og medtaget.

Jan Bill anvender i sin artikel Johannes Meyers kort som kilde til kommunikationslandskabet. Da dette kortværk ofte illustrerer hindringer og muligheder for at bevæge sig gennem landskabet, kan det – sin mindre nøjagtighed til trods – belyse væsentlige sider af datidens transportgeografi. Derpå diskuterer Peder Dam i sin artikel forskelle og tendenser i det danske landbrug i tiden før landboreformerne. Udgangspunktet herfor er digitaliseringer af arealanvendelsen fra Videnskabernes Selskabs kort og et produktivitetstema baseret på Chr. V's matrikel. Jens Andresen giver en kildekritisk vurdering af agerboniteten, som den optræder i 1844-matriklens kortgrundlag og sandsynliggør gennem analyser af Jelling bymark, at bonitetssatsen ikke blot er et reelt udtryk for jordkvaliteten, men også er et produkt af årtusinders dyrkning på stedet.

Jesper Brandt beskriver, hvordan registreringen og overvågningen af agerlandets småbiotoper er uhyre afhængig den nyere topografiske kortlægning, hvor små ændringer i f.eks. instrukser eller målforhold nødvendiggør en omdefinering af biototypens struktu-

relle og funktionelle egenskaber.

Hanne Brande-Lavridsen giver i sin artikel et rids over kortlægningen i fortid og nutid set i et samtidsperspektiv og giver tillige et bud på fremtiden og udtrykker et håb om, at den fremtidige kortlægning vil være styret af ønsker og behov fremfor af hvad, der er teknisk muligt.

Endelig giver Henrik Dupont en introduktion til kortregistrering samt en oversigt over hvilke arkiver, der indeholder vigtige kortsamlinger. Dette nummer af Perspektiv afrundes med en omtale af HisKIS netværkets kommende initiativer omkring formidling af information om historiske kort samt tilgængeliggørelse af digitaliserede historiske kort.

Afslutningsvis vil Perspektivredaktionen takke arrangørerne af konferencen på Det Kongelige Bibliotek samt takke Morten Stenak, Henrik Dupont & Claus Dam for det store arbejde, som de har påtaget sig i forbindelse med udarbejdelsen af dette nummer af Geoforum Perspektiv.

Efter dette spændende tilbageblik på de historiske kort samt deres potentielle andendelsesmuligheder vil vi i næste nummer af Geoforum Perspektiv atter vende blikket mod nutiden og den nære fremtid, idet brugen af GI i digital forvaltning vil være hovedtemaet.